

Pavel Koblasa

Fideikomisní panství Landštejn

Pravděpodobně netřeba znalcům českých památek a příznivcům jižních koutů Českého království představovat starobylý a majestátní hrad Landštejn, který již po staletí střeží česko-rakouskou a česko-moravskou zemskou hranici. Zmiňovaný hrad dal název celému přilehlému panství, jehož přirozeným centrem se stal. Historik August Sedláček o něm trefně poznamenal: „Na nejzazších končinách naší vlasti, kde se hranice tří zemí, Čech, Moravy a Dolních Rakous sbíhají, jest krajinka hornatá, odlehlá a od cizinců zřídka navštěvovaná, ve kteréž se výšiny se stromovím lesním a balvany poseté, bařinaté louky a kamenité role střídají. Na jejím západním kraji na lesnaté výšině vypínají se zříceniny hradu Landšteina, někdy pyšného a bohatýrského sídla, o jehož zrušení nejen zloby povětrí, hrom, voda a větrové, nýbrž i ruka lidská neunaveně pracovaly a pracují“.

Dominium na západě sousedilo s Novou Bystřicí, na východě s moravským Českým Rudolcem a Maříží, na jihu pak s dolno-rakouskými Drosendorfem a Dobersbergem. Panství Landštejn bylo prohlášeno na základě testamentu hraběte Ferdinanda Arnošta Herbersteina ze dne 13. února 1691 fideikomisním, tj. svěřenským (právně zabezpečeno proti nedělitelnosti, nezczizitelnosti a nepro-dejnosti rodinného majetku), což potvrdil o rok později i císař Leopold I., přesněji dne 21. července 1692 ve Vídni.

Ještě upřesním, že Ferdinand Arnošt Herberstein (1630-1691) byl císařským dvorním válečným radou. K povýšení do hraběcího stavu došlo dne 1. července 1656 spolu s bratrem Adamem Quintinem. Jeho rodiči byli Karel Eusebius svobodný pán Herberstein a Maxmiliána Anna svobodná paní Althannová. Hrabě Ferdinand Arnošt držel vedle Landštejna panství a statky Třešť, Illmau, Dobersperg, Ottenschlag, Grafenschlag, Brunn ob der Krems, Lichtenau, Altenschwendt. Pro úplnost dodám, že Herbersteinové jsou jednou z nejstarších šlechtických rodin žijících v rakouských zemích, původem ze Štýrska.

Přehled vlastníků landštejnského fideikomisu

1691-1729	Václav Eberhard hrabě Herberstein, syn zakladatele fideikomisu (*1671)
1729-1753	Leopold Karel hrabě Herberstein, syn předešlého (*1694)
1753	Karel Josef hrabě Herberstein, syn předešlého (*1728)
1753-1809	Josef Jan hrabě Herberstein, bratranec předešlého (*1727)
1810-1816	Josef František hrabě Herberstein, syn předešlého (*1757)
1831	Otto hrabě Herberstein Moltke, syn předešlého (*1812)
1831-1842	Josef Sebastian svobodný pán Sternbach, (*1758, uváděn v řadě držitelů, ale vzhledem k soudním sporům se nemohl správy fideikomisu fakticky ujmout)
1846-1897	Ferdinand svobodný pán Sternbach, vnuk předešlého (*1815), syn Jana Nep. (1784-1833)
1898-1918	Leopold Maria svobodný pán Sternbach, syn předešlého (*1846)
1919-1924	Leopold svobodný pán Sternbach, syn předešlého (*1887)
V roce 1924	českoslovenští poslanci a senátoři zrušili zákonem instituci fideikomisů.

Nejstarší popis landštejnského dominia, které ještě v dobách dřívějších sdílelo osudy se sousední Novou Bystřicí, pochází z roku 1655. Tehdy náleželo do vlastnictví hraběte Matyáše Khuena z Belasy a Lichtenbergu. Před ním drželi Landštejn Vítkovci, Neumeyerové, Kötzellové a Mohrové z Lichteneggu, po roce 1668 pak Černínové z Chudenic. K panství se vedle hradu počítaly dvory Zámecký, Ebrgař (spolu s ovčínem) a Nový. Kromě toho se zde nacházel pivovar, mlýny Hanfthalský, Červený a Zámecký.

Vrchnost měla dále k užtku čtyři větší a čtrnáct menších rybníků. Hrad Landštejn tehdy sloužil svému účelu, obýváno anebo jinak využíváno bylo celkem dvaatřicet místností.

Další dochovaný inventář panství byl vyhotoven v roce 1731. Doložena je existence třech poplužních dvorů, a sice Landštejnského se 36 kusy hovězího dobytka a 535 ovce, Ebrgařského se 42 kravami a 119 ovce a Hanfthalského s 29 kusy hovězího dobytka a 313 ovce. Nadále pracoval pivovar a mlýny Zámecký o dvou složeních, Červený o dvou složeních, Hamerský o jednom složení a Hanfthalský o dvou složeních. Větší rybníky na panství byly tři, následovalo několik pruhových rybníčků a šestnáct malých rybníčků zůstávalo prázdných. Z roku 1754 známe i údaje o vrchnostenských písemnostech. Archiv obsahoval 14 knih (především pozemkové knihy pro okolní vsi, knihy pravidelných platů, knihy dluhů, seznamy dobytka), ve spisech bychom našli mandáty, instrukce, fundační spisy ke kostelu ve Starém Městě, kriminální akta, cechovní dokumenty. K landštejnskému panství příslušela většina okolních vesnic. Počátkem 19. století robotující poddaní ročně odpracovali celkem 7.800 dní s potahem a 10. 879 dní jako pěší. V oblasti hospodařilo 163 rolníků, 6 chalupníků, 158 domkářů a 55 dalších obyvatel. Ve Starém Městě žilo navíc 15 židovských rodin.

Dne 15. září 1831 zemřel ve věku devatenácti let svobodný a bezdětný Otto hrabě Herberstein, čímž zanikla jedna rodová linie. Na dědictví měli nárok mužští příslušníci dalších dvou nejbližších rodových větví, ale ti již také nebyli naživu. K fideikomisnímu panství Landštejn patřily městyse Staré Město (Altstadt) a vesnice Dětrtíš (Dietreichs), Kuní (Kain), Pernárec (Bernhards), Košlák (Kockschlag), Košťálkov (Gottschallings), Návary (Auern), Veclov (Wetzlers), Dobrotín (Dobrothen), Filipov (Philippsdörfel), Nové Domky (Neuhäusel bei Arnolz), Peršláček (Bernschlag, později Deutschbernschlag), Pomezí (Markel), Landštejn (Landstein) a Vitíněves (Wittingau). Výměra panství činila 7.214 jiter a 1.410 sáhů, z toho na dominikál připadalo 3.596 jiter a 1.052 sáhů. Polnosti byly obhospodařovány ze dvorů Landstein, Ebergersch, Hanfthal a Arnolzhof, lesy se dělily na revíry Landstein (oddělení Mühlfeldwald, Hausleithen, Kapellenberg, Schlossberg, Leithe beim Stampfteich, Bernschläger Wald, Froschan, Ginthirsch, Röhrenwald, Wittingauer grosser Wald, Süßwiesengraben, Geissbruck, Schafberg, Scheerchübelwiese, Wieselgraben, Beim Schreiberteich, Steinhausgrabl), Auern (oddělení Kühberg, Auerwald, Bei Arnolzhof) a Ebergersch (oddělení Stuhlbachberg, Stachelberg, Beim Hanfthaler Hofe, Beim rothen Kreuz, Sassel und Auberg). Myslivny stály u Ebrgaře, ve Filipově, hájovna na Klenovských hranicích. O lesy pečoval nadlesní, dva revírníci, jeden mladší lesní, dva adjunkti a dva hajní. Landštejnský pivovar od roku 1811 dočasně nepracoval. Vrchnost vlastnila ještě panský dům ve Starém Městě, vinopalnu, masné krámy, potašárnu, cihelnu u ebrgařské myslivny. Z mlýnů jmenujme Schlossmühle, Marktmühle, Hammermühle a Hanfthalmühle. Vrchnost měla patronát nad farou a kostelem ve Starém Městě a nad školami ve Starém Městě, Košťálkově a na Landštejně. Rybníční hospodářství zahrnovalo 27 spíše menších vodních ploch.

V čele hospodářského úřadu stál ředitel Franz Przibislawsky s ročním platem 700 zlatých vídeňské měny a odpovídajícím naturálním deputátem, v čele lesního úřadu byl nadlesní Johann Riemer se 400 zlatých ročně a právní úřad řídil excurrento justiciář Jakub Kafka z chlumeckého panství, jenž za své služby dostával 200 zlatých. V Praze pak panství v právních záležitostech zastupoval, bylo-li třeba, JUDr. von Wolfram za roční odměnu ve výši 150 zlatých. Celkově se na platy vydávalo z hraběcí pokladny ročně 3.873 zlatých 34 krejcarů. Z dalších úředníků můžeme uvést kontrolora Johanna Schawerdu, písaře Johanna Junga a Franze Muschkeho, revírníky Augustina Strohmejera a Martina Čechseda či úředního sluhu Franze Czara. Zajímavá je otázka panského sídla. Sředověký hrad se dělil na dvě části - „*das alte Schloss*“ (původní neobývaná zřícenina) a „*Schloss Landstein*“ (různá stavení při dvou vjezdech do hradu, v nichž bylo k dispozici dohromady osm pokojů). Již tehdy se obecně mluvilo o potřebě výstavby nového odpovídajícího vrchnostenského sídla.

Když vymřeli dosavadní landštejnští páni, propukly vleklé spory o rozsáhlé dědictví. Landštejn si nárokovali vzdálení příbuzní Karel Josef hrabě Herberstein, Jan Jeroným hrabě Herberstein, Jan Josef kníže Trautmannsdorf, Josef Sebastian svobodný pán Sternbach a Josef hrabě Zichy. Za oprávněné byly postupně (podle rozsudků zemského soudu z let 1840, 1842, 1843 a 1844) uznány požadavky Josefa Sebastiana Sternbacha, což byl syn Marie Josefy Herbersteinové, sestry Karla Josefa Herbersteina, jinak

provdané za Jana Václava Sternbacha. Za Sternbachů, kteří se definitivně ujali Landštejna oceněného na 409.786 zlatých 46 krejcarů konvenční měny dne 4. dubna 1846, zahrnovalo panství výměru 4.454 jiter 1.517 sáhů, z toho 3.143 jiter 81 sáhů zahrnovaly lesy.

Od roku 1847 zde stál jednopatrový zámek Ebrgař (nyní Dobrohoř, viz obrázek. Foto autor, 2003) s miniaturním parkem. Na zámku (hodnota vyčíslena v roce 1886 na 25.025 zlatých 11 krejcarů) se nalézal byt majitele a správa panství. Panstvo užívalo šest pokojů a velký salon v poschodí, nechyběla ani domácí kaple situovaná vedle schodiště.

Lesy, nejdůležitější složka landštejnského hospodářství, byly rozděleny na čtyři revíry (Přední Landštejnský - 1.504 jiter, Zadní Landštejnský - 674 jiter, Návarský - 660 jiter, Ebrgařský - 265 jiter) podřízené přímo nadlesnímu, jenž bydlel na Landštejně a tři revíry (Stagl v okolí osady Pomezí, Filipov a Staré Město) spravované jednotlivými nadlesnímu podřízenými revírnickými. K lesnímu personálu se počítalo sedm hajných. Stavební a užitkové dříví směřovalo do městečka Stráže, odkud se dál plavilo po řece Nežárce podle potřeby. Odbyt ostatních výrobků z panství zajišťovala železniční dráha, resp. stanice Chlumeč-Pilař anebo Jindřichův Hradec.

Seznam nemovitostí na svěřenském panství Landštejn

- Staré Město čp. 160 (zámek Ebrgař), čp. 51, 52 a 168 (pivovar, t. č. pronajatý od roku 1886), čp. 150 (cihelna), čp. 99 (dvůr Ebrgař), čp. 100 (bývalý ovčín, t. č. kovárna), čp. 36, 43, 97 (obytné domy), čp. 83 (myslivna Ebrgař), čp. 53 (t. č. kasárny četnictva)
- Dobrotín čp. 16 (dvůr Arnoldshof, t. č. pronajatý), čp. 23 (myslivna Filipov)
- Košťálkov čp. 37 (bývalý dvůr Hanfthalhof), čp. 54 (dvůr Gabrielenhof)
- Pomezí čp. 1 (myslivna Landštejn a lesní úřad), čp. 2 (obytná část hradu, skalní sklep na pivo, altán), čp. 3 (dvůr Landštejn, pouze luční hospodářství, jinak též obydlí hajného a učitele), čp. 6 (Zámecký mlýn), čp. 9 (myslivna Stogel), k tomu lesní kaple (stavební parcela 43) poblíž hradu.

Pramen

Národní archiv, Fideikomisní spisy, sign. VII E 58 (F 26/98), kn. 7 (vl. 26), kn. 19 (sv. 17), kart. 600, 608, 1.205, 1.206, 1.207